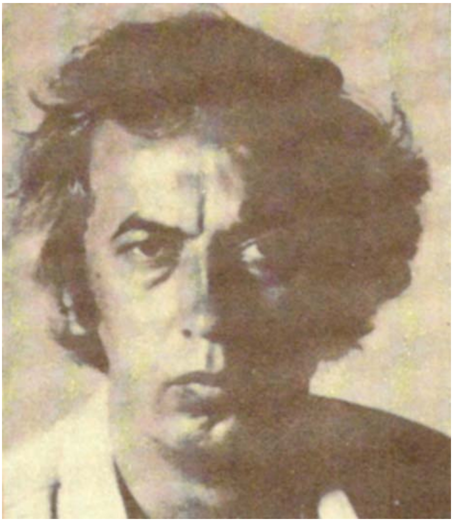
BRUNO BUŠIĆ

HRVATSKI USTAŠE I KOMUNISTI

Digitalna obrada by STric
Godine Gospodnje 2009.

BRUNO BUŠIĆ - KRATKO PRIJE SMRTI

Oni kojima je u presudnim vremenima zatajila hrvatska svijest i ljudska savjest, tj. oni koji su hrvatskom ustaškom pokretu nastojali dati fašistička obilježja i oni koji su iz hrvatskih komunista nastojali istisnuti misao hrvatskog suvereniteta, nastoje potisnuti u zaborav stare postojane veze između hrvatskih ustaša i komunista, te prizivaju u sjećanje stare nesreće i zlokobne, prevladane opreke.

Istinski hrvatski komunisti i ustaše podjednako su duboko u sebi nosili ideju slobodne i nezavisne Hrvatske i njenog punog suvereniteta unutar hrvatskih povijesnih i etničkih granica.

BRUNO BUŠIĆ

BRUNO BUŠIĆ je bio progonjen, zatvaran i na koncu ubijen po režimu koji se deklarira kao komunistički i koji je kao takav i poznat u svijetu. Ustvari, boje su se mijenjale a u biti su svi jugoslavenski režimi bili velikosrpski, imperijalistički, pa tako i ovaj koji se deklarira kao komunistički. Dobro upućeni nisu se stoga iznenadili što je Bruno Bušić svoju zadnju i nedovršenu, a politički najvažniju raspravu posvetio upravo hrvatskim ustašama i komunistima. Međutim oni koji imaju svoje posebne računice, za života su ga htjeli "spakovati i poslati u Moskvu", da bi ga kasnije proglasili antikomunistom, isprobavajući svoje mjere na njemu.

Bruno Bušić je unatoč gorkog osobnog iskustva koje je okrunio i mučeničkom smrću, ili upravo zahvaljujući tom iskustvu, shvatio da se ne može ni govoriti o nacionalnom oslobođenju Hrvatske ako se istovremeno ne ostvaruje nacionalno jedinstvo iznad svih ideoloških i konfesionalnih pripadnosti. Toj ideji hrvatskog nacionalnog jedinstva posvetio je svoju zadnju raspravu.

Bruno Bušić je dao i život radi povezivanja emigracije s domovinom i boreći se protiv ideoloških zabluda, kojima se žrtvuje nacionalno oslobođenje Hrvatske. Nakladnici smatraju da će mu se ovim izdanjem malo odužiti i pomoći da njegove smjernice ne stanu s njegovim fizičkim nestankom.

HRVATSKI USTAŠE I KOMUNISTI

BRUNO BUŠIĆ

Na prošlogodišnjem **Sajmu knjiga** (g. 1977.) u Frankfurtu ponajveće zanimanje među hrvatskim posjetiteljima izazvala je knjiga **Fikrete Jelić-Butić: "Ustaše i Nezavisna Država Hrvatska 1941/1945"** (Liber i Školska knjiga, Zagreb 1977.). U predgovoru knjige stoji da je ona **"rezultat višegodišnjeg autorova rada, planiranog u sklopu znanstvenog programa Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske u Zagrebu".**

Inicijativu za pisanje te monografije dao je zapravo **dr. Franjo Tuđman**, koji je od godine 1961. do 1967. bio direktor Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske. Autorica, koja je tek diplomirala povijest na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, poradi svoje neupućenosti, podugo se opirala Tuđmanovu zahtjevu da prihvati rad na toj monografiji, pod izgovorom da se o **Nezavisnoj Državi Hrvatskoj** nema što više pisati, jer je sve već napisano i objašnjeno. Obmamljena pamfletskim napisima **Mate Rajkovića, Šime Balena, Viktora Novaka, Ferde Čulinovića**, te mnogobrojnim novinskim feljtonima sročenim na isti kalup, ona je zaista tako i mislila. Tijekom vremena Fikreta Butić sve se više uživljavala u problematiku postanka Nezavisne Države Hrvatske i njezina postojanja, tako da je u razgovoru nesvijesno rabila nazivlje i jezične izričaje uobičajene u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, te se počesto žalila na nedostatak vremena i činjenicu da je hrvatski ratni arhiv

prenesen iz Zagreba u Beograd, zapravo iz **Hrvatskog državnog arhiva** u beogradski **Vojnoistorijski institut**, u koji je teško dobiti pristup i u kojemu uz svakog istraživača hrvatske državne i ratne povijesti neprestano bdije naoružani vojnik, kojemu se moraju dati na pregled sve načinjene bilješke. Ona, a i drugi znanstveni radnici u Institutu, znali su počesto izreći svoje negodovanje zbog te činjenice i podsjetiti se vremena kad je ban i grof **Karlo Khuen-Hedervary** bio usred Hrvatskog sabora ošamaren i udaren nogom u stražnjicu, zato što je dio hrvatskog arhiva poslao u Budimpeštu.

Fikreta Jelić-Butić radila je na ovoj monografiji skoro punih petnaest godina, pa je stoga razumljivo da knjiga obiluje mnogim podacima, koji su i najupućenijem čitatelju, slabo ili nikako poznati. Međutim, u njoj su isto tako lako uočljive pojedine netočnosti, ishitrene tvrdnje, a i počesto zatajivanje ili zaobilaženje znanstvene istine, pa i neznanstveno suprostavljanje nepobitnim činjenicama. Autorica je olako dopustila da je zavedu **"istražni i sudski materijali narodne vlasti iz procesa održanih jednom broju glavnih nosilaca ustaškog režima"**. Osim toga, u monografiji je vidljiva stanovita, unaprijed određena, politička tendencija, kojoj je autorica morala prilagoditi svoje analize i zaključke. Tako ona ustvrđuje da su ustaše, u svojoj isključivosti i mržnji, najveću važnost polagali **"na objašnjavanju opravdanosti upotrebe sile svih sredstava prinude i terora u postizanju glavnih ciljeva pokreta"**, te da je **"parola osvete davala (je) osnovni ton i u obuci kadra i u samoj propagandi"** (str. 26). Tu svoju tvrdnju ona potkrepljuje citatima iz **Ustaše, vjesnika hrvatskih revolucionaraca**, u kojima se kaže:

Nigdje u nijednoj zemlji na svijetu nije se skupilo toliko doklaćarenih šićardžija, koliko na svetom hrvatskom tlu, koji živu od hrvatskog naroda, nu umjesto da mu za to daju hvalu, i da mu pomognu u njegovoj nadčovječnoj borbi za slobodu, oni služe tuđinskom nametniku i tiranu, a piju i sišu krv hrvatskom seljaku i radniku. — **Ustaša,** srpanj 1932.

Revolucijom, krvlju i oružjem treba srušiti tuđinsku tiraniju i uspostaviti nezavisnu državu Hrvatsku. U tu svrhu kupe se borci u revolucionarne ustaške redove, za taj cilj opremaju se i naoružavaju ustaše. Ustaška hrvatska revolucionarna organizacija znade uzroke nesreće, nu znade i sredstva, kojima se stiče sloboda, spas i sreća hrvatskog naroda. U tom cilju, na tom putu, pregaziti će sve zapreke čvrstom oružanom rukom.

Ustaša, veljača 1932.

Razrađujući dalje tu svoju tvrdnju autorica otvoreno priznaje da je Hitlerova **"Njemačka bila zainteresirana za stabilan položaj Jugoslavije"** i da **"joj je davala podršku"** (str. 30), ona citira (str. 31) pisanje **Ustaše** iz listopada 1932. u kojemu se napadaju svi oni **"koji ne znaju i koji neće da znadu, daje doba papirnate i jezične borbe prošlo, da ništa nije koristilo, da sada vodi i da će voditi glavnu** riječ **požrtvovanost, revolveri, bombe i oštri bodeži hrvatskih ustaša** (...)", ali pri tome potpuno zaobilazi činjenicu da je u to vrijeme, a i mnogo godina kasnije komunistička promidžba imala ista obilježja i da je ustvrđivala iste neosporne činjenice u čemu se posebno ikticao **Proleter, glasilo Centralnog komiteta Komunističke partije Jugoslavije,** koji je izlazio od godine 1929. do 1942. Radi ilustracije navodimo nekoliko citata iz **Proletera,** kojemu je jedno vrijeme bio urednik i Josip Broz Tito:

Mase radnog naroda dovedene do nezapamćene bede i nevolje pljačkaškom kapitalističkom i veleposjedničkom politikom velikosrpske vojno-fašističke diktature i privrednom krizom dižu se na borbu protiv vlade krvavog kralja Aleksandra poslednjeg. Po čitavoj zemlji valja se talas protesta protiv zloči-

načke vojno-fašističke diktature. Usprkos zabrana održavaju se sastanci i zborovi, sve češće i češće dolazi do demonstracija i sukoba radnika i seljaka sa policijom i žandarima. Radnički štrajkovi se množe usprkos terora vlade i poslodavaca i izdajstvu socijalfasističkih vođa. Gladni seljaci u masama jurišaju na državne magazine i raznose odatle žito da nahrane svoje porodice, isteruju iz sela ekzekutore koji dolaze da prodadu seljaku poslednju kravu i njivu za porez i dugove zelenašima. Mestimice radnici i seljaci odlaze u šumu i započinju ustašku borbu protiv državnih vlasti. Čak i u vojsci, koju je velikosrpska buržoazija i njena monarhija smatrala za svoj najsigurniji oslonac i naročito čuvala od svakog revolucionarnog uticaja, počinju da se organiziraju pobune vojnika i oficira. Nezadovoljstvo se širi iz dana u dan, iz dana u dan se svrstaju u borbu novi slojevi radnika, seljaka, gradske sirotinje, radne inteligencije, ugnjetenih naroda. Fronta boraca protiv diktature raste svakim danom i sve više potkopava tlo pod nogama diktature. — **Proleter,** broj 26, rujan 1932.

Svi kao da očekuju dan opšte osvete, dan kad će otpočeti opšta i odlučujuća borba protiv omraženog režima. (...) U takvim slučajevima radnicima i seljacima treba tumačiti, da nije dovoljno ako se sa stisnutom pesnicom u džepu čeka neki "osvetnički dan". Ni jedan narod i ni jednu klasu ne može nitko osloboditi ako se oni sami svojom vlastitom borbom ne oslobode. Vojno-fašistička diktatura neće se raspasti automatski sama od sebe. Svrgnuće velikosrpske voj.-faš. diktature neće se izvršiti na taj način što će jednog lijepog dana da se dignu mase same od sebe na oružani ustanak. Oružani ustanak masa mora se pripremati i to uporno i sustavno. Put koji vodi ka oružanom ustanku masa jeste uvlačenje njihovo u svakodnevnu borbu za pojedine i djelomične zahtjeve, širenje i jačanje te borbe i podizanje njeno na stupanj opće borbe protiv diktature. Voj.-faš. diktatura, nacionalno i socijalno ugnjetavanje, izrabljivanje sa strane poslodavaca, zelenaša, banaka i veleposjednika — sve to može se srušiti i uništiti samo na osnovu razvijanja svakodnevne borbe u fabrikama, selima i ulicama.
"Uzdaj se u se i u svoje kljuse" - veli narodna poslovica. Borbu treba voditi sada i ne čekati da netko drugi dođe i tu borbu vodi.
Proleter, broj 2, veljača 1933.

Brojni članci u **Proleteru** završavali su parolama: **"Dole velikosrpska vojno-fašistička diktatura! Živela radničko-seljačka vlada! Napolje sa srpskim činovnicima, žandarima i policijom! Za slobodu štampe, zbora i dogovora!" (Proleter,** br. 24, rujan 1932.), **"Dolje bijeli teror velikosrpske vojno-fašističke diktature! (Proleter,** br. 2, veljača 1933.), **"Ne dajmo da fašisti i furtimaši mute i da razbijaju slogu hrvatskog naroda! Na rad! Na borbu! Hrvatski komunisti, u borbu za ostvarenje svih gore navedenih zadataka! Dokažimo i riječju i djelom, da smo mi pravi sinovi hrvatskog naroda! Dokažimo da mi volimo svoj narod i svoju domovinu! (Proleter,** br. 12, studeni 1937.).

Napisi iz toga doba protiv **"doklaćarenih šićardžija" i svih** neprijatelja koji "piju krv" hrvatskom narodu **(Ustaša)** i poziv da se što prije obračuna **"sa srpskim činovnicima, žandarima i policijom" (Proleter)** nije bio izraz nikakve isključivosti ili mržnje ustaša i komunista, nego borba **"protiv svakog oblika nacionalnog ugnjetavanja sa strane srpskih zulumćara" (Proleter,** br. 26, rujan 1932.), a tvrdnja da je **"doba papirnate i jezične borbe prošlo, da ništa nije koristilo" (Ustaša)** i da **"ni jedan narod i ni jednu klasu ne može nitko osloboditi ako se oni sami svojom vlastitom borbom ne oslobode" (Proleter)** ostale su, nažalost, nepobitne povijesne činjenice sve do današnjih dana.

Na prijeratno pisanje **Ustaše** i **Proletera** u brojnim člancima nadovezalo se pisanje za vrijeme rata **Vjesnika, glasila hrvatske jedinstvene nacionalno-oslobodilačke fronte** ili kraće rečeno **partizanskog Vjesnika,** kojega su uređivali hrvatski komunisti i iz kojega je nastao današnji zagrebački **Vjesnik.** Iz tih članaka mogli bismo navesti

podosta citata iz kojih se vidi da su hrvatski komunisti zaista mislili da će kroz klasno oslobođenje hrvatski narod postići i nacionalnu slobodu, koja mu je u fašističko-monarhističkoj Jugoslaviji bila potpuno zanijekana. Navodimo tek neke citate:

> Radnička klasa Hrvatske je i za vrijeme ranijih jugoslavenskih vlada bila progonjena i izvrgnuta teroru. Osim što je kao dio hrvatskog naroda bila izložena raznim oblicima nacionalnog potlačivanja, protiv nje su u prvom redu bili upereni izvanredni zakoni i izvanredne mjere. (...) Radnička klasa Hrvatske, u savezu s hrvatskim seljaštvom, zadala (je) osjetljive udarce velikosrpskim hegemonistima i uvijek bila u prvim redovima borbe za nacionalnu slobodu i ravnopravnost.
>
> **Vjesnik,** br. 12., svibanj 1942.

> Pasivnost, čekanje i računica nije osobina našeg naroda. (...) Hrvatski narod vjekovima se bori za slobodu. A sloboda se ne dobija, ukoliko je to istinska sloboda, na dar, za nju se treba boriti. (...) U narodno-oslobodilačku borbu mora danas da pristupi svaki Hrvat, koji imalo voli svoju rodnu grudu, svoje more, njive i planine... (...) Velikosrpska šovinistička klika uz svesrdnu pomoć okupatora naoštrila je svoje zube i usmjerila svoju borbu ponovno protiv hrvatskog naroda uz otvorenu i direktnu pomoć šake hrvatskih izroda.
>
> **Vjesnik,** broj 15, kolovoz 1942.

> Mnogonacionalna Austrougarska monarhija u kojoj su stoljećima robovali brojni, pretežno slavenski narodi, nestala je 1918. godine pod udarcima Antantinih armija na frontama i pod unutrašnjim udarcima potlačenih naroda: Poljaka, Čeha, Slovenaca, Hrvata itd. Ovi narodi, koji su desetljećima vodili oslobodilačku borbu, ustali su u toku rata 1914-1918., osobito nakon revolucionarnih događaja u Rusiji i zadali smrtonosne udarce nasilničkoj monarhiji. Uslijed nepostojanja organizirane revolucionarne snage hrvatski narodu tom najpogodnijem povijesnom momentu nije uspio ostvariti svoje davne ciljeve, nego je pod pritiskom velesila pobjednica, velikosrpske politike a naročito izdajom vodećih političara u Hrvatskoj ušao u sklop versajske Jugoslavije i tako polufeudalni austromađarski jaram

zamijenio velikosrpskim, Antanta je naime na ovome dijelu Evrope trebala svoju strateško-političku poziciju, velikosrpska gospoda tražila su povećanje Srbije, stvaranje velikosrpske države, a izdajnička vodstva hrvatskih političkih klika iz straha pred revolucionarnim valom naroda tražila su spas svojih sebičnih interesa i pozicija u naručju velikosrpske čaršijske i generalske reakcije. Tako je 1. XII 1918. protiv volje hrvatskog naroda, protiv volje svih ostalih nesrpskih naroda, a bez pitanja i privole i samog srpskog naroda, stvorena versajska tvorevina Kraljevina SHS, kasnije Jugoslavija, u kojoj ne samo što nije ostvareno nikakvo i ničije oslobođenje ni ujedinjenje, nego je postala glavnjačom svih naroda, u kojoj je i sam srpski narod, za volju održanja te reakcionarne tvorevine izgubio sve one demokratske tekovine, koje je u dugim i krvavim borbama izvojevao u predratnoj Srbiji. (...)

23 godine životarila je nasilno stvorena versajska Jugoslavija. Čitava povijest te reakcionarne tvorevine nije ništa drugo do povijest besprekidnog, stalno pojačavanog nasilja, pljačke i terora nad svim potlačenim narodima Jugoslavije - povijest oslobodilačkih borbi i žrtava naroda protiv velikosrpskog jarma. - **Vjesnik,** br. 19, prosinac 1942.

U 20-godišnjem razdoblju života u versajskoj državi hrvatski je narod čamio u najcrnjem nacionalnom ropstvu, izložen politici bezprimjerne pljačke i terora od strane velikosrpske čaršije. Ne imajući ni časa ništa protiv bratskog srpskog naroda i zajedničkog državnog života s njime, hrvatski je narod bio prinuđen da kroz čitavo to razdoblje vodi ogorčenu borbu za nacionalnu slobodu i opstanak protiv klike velikosrba, koji su izazivali razdor i nacionalnu mržnju, razvili krvavu politiku nacionalnog ugnjetavanja, vladajući nasilničkim protunarodnim metodama i nad samim srpskim narodom, čime su pripremali preduvjete sloma države i ropstva svih naroda Jugoslavije.

Odmah nakon stvaranja države beogradska je čaršija opljačkala hrvatski narod i sav prečanski svijet, najprije 1919. g. kada je pri markiranju krunskih novčanica jednostavno oduzela 20 posto od ukupnog iznosa svim imaocima kruna a zatim 1920. g. iste te imaoce kruna sa razmjenom 4 krune za 1 dinar ponovo opljačkala za još više stotina milijuna dinara. Čitava kasnija financijalna politika vođena je u istom protunarodnom i protuhrvatskom duhu, naročito putem pljačkaške inflacije stabili-

zacije dinara, što su naročito teško osjetili radnički i seljački slojevi svih zemalja Jugoslavije.

Čitavih 20 godina poreska politika zasnivala se na nerazmjerno višem opterećenju Hrvata i prečana, a poreski šaraf naročito je lopovski i žandarski radio u tim krajevima. Kroz 10 godina od 1918. do 1928. g. najniža stavka kućarine u Hrvatskoj bila je tri puta viša od one u Srbiji, zemljarina plaćala se dva puta više. Porezno opterećenje po stanovniku za period od 1924.-1929. u Hrvatskoj iznosi 406 dinara, a u Srbiji 180 dinara prosječno. Ukupno hrvatski je narod 1925. g. plaćao za 19 posto više poreza nego prije rata 1914-1919.

Kreditna politika državnih zavoda i pitanje razduženja seljačkih masa bile su obične igrače karte u rukama raznih stranačkih klika i režima naročito u izbornim kampanjama, a uvijek zadojene protuhrvatskim duhom. Za teške industrijske krize 1929. godine politika beogradske čaršije sunovratila je u propast desetke hiljada malih hrvatskih štediša i njihove uštede samo iz rivalstva, konkurencije prema zagrebačkim bankama, kojima je država uskratila pomoć u jednom teškom času i prouzročila katastrofu, čije su troškove platili u prvom redu hrvatski radnički i seljački slojevi. Značajno je napomenuti, da je u to isto vrijeme država od narodne imovine godišnje otkidala po 45 milijuna dinara kao pomoć bjelogardejskom ološu, koji se ugnijezdio u Beogradu, tom središtu protusovjetske akcije.

(...) Ukratko od godine 1919.-1938. svi državni proračuni iznosili su okruglo 180 milijardi dinara od čega je Hrvatska u porezima i drugim putevima doprinijela 60 milijardi. Od te svote za državne potrebe u Hrvatskoj utrošeno je okruglo 30 milijardi, a ostalih 30 izneseno je iz Hrvatske svakako ne u srpska sela ili palanke, već u pretince beogradskih-čaršijskih glavešina.

Prosvjetna i kulturna politika vođena je u Hrvatskoj planski u protuhrvatskom duhu, naturajući djeci u školama velikosrpske teorije, pjesme, udžbenike, jezik, nastavno osoblje i duh, gušeći svako istinsko i nacionalno hrvatsko nastojanje čak zlorabeći i samo hrvatsko ime i kompromitirajući ideju državnog jedinstva, koja je postala maskom za svaku protunarodnu i napose protuhrvatsku rabotu.

Hrvati su kao Hrvati na svakom koraku bili terorizirani i šikanirani, sudbinom čitavog naroda vladala je samovolja trulih režima. Od masovnih terorističkih napada na hrvatsko radništvo

i seljaštvo, od progona inteligencije pa do hapšenja vodećih političara na čelu sa Stjepanom Radićem 1924.-1925., do njihovog ubojstva usred beogradske skupštine 1928., pa preko 6. januara do neviđenih nasilja na izborima 1935. g. i izbezumljenog pucanja na hrvatske manifestacije i zborove, kroz sve te velikosrpske zločine proteže se linija jedne protuhrvatske politike, koja ni u Srbiji nije imala ništa srpskog ni narodnog. Deseci hiljada osuđenih na državnim sudovima za zaštitu države, pune robijašnice, glavnjače, batinanje kao neophodan sistem, to dopunjuje sliku one mračne prošlosti za kojom danas lažne suze liju londonske izbjeglice i Maček-Krnjevičeva izdajnička družba.

Kroz 20 godina opstojanja velikosrpske države, na čelu državne uprave smijenilo se preko 40 vlada sa oko 700 ministara. Nikada nijedna vlada nije došla na vlast niti je bila oborena parlamentarnim putem, sve su se uvijek ravnale, dolazile i odlazile utjecajem zakulisnih faktora, napose čaršije. Hrvatski narod ne samo što nije imao nikakvog utjecaja na vladinu politiku, već su sve vlade bile izrazito protivhrvatske pa čak i one malobrojne "zajedničke, sporazumaške" stajale su u znaku potpune premoći beogradske čaršije.

U vojsci i njenim vrhovima uopće nije bilo predstavnika hrvatskog naroda, pa baš to što su generalske klike djelovale bez ikakve kontrole naroda uopće i posebno hrvatskog naroda, dovelo je dobrim dijelom do toga, da su se u tim vrhovima ugnijezdili protunarodni tipovi, koji su se u pogodnom trenutku lako razvili u petokolonaše, što su se nesavjesno titrali našim narodima i konačno ih bacili u fašističke ralje.

Nije nikakvo čudo da se protunarodni i protuhrvatski duh stalno širio i čvrsto ugnijezdio u čitavom aparatu države, koja je i nastala kao barikada narodnih neprijatelja pred svojim narodima.

Prvi izbori u zemlji, izbori za Ustavotvornu skupštinu izvršeni su na temelju statistike pučanstva iz 1910. godine tobože radi "brojnih ratnih žrtava Srbije", a ustvari je to bila izborna manipulacija, da bi se olakšalo stvaranje većine za centralistički ustav. Zatim izglasavanje Vidovdanskog ustava, temeljnog državnog zakona, izvršeno je grubom povredom narodnih prava i demokratskih načela, običnom kupovinom glasova neznatnih manjina, a uz odsustvo i protiv predstavnika radnog naroda, 58 poslanika KPJ i svih predstavnika hrvatskog

naroda, poslanika HRSS dakle protiv volje najpozvanijih slojeva i naroda. Zar je ta i takva tvorevina mogla postati nečim drugim, već glavnjačom naroda, napose glavnjačom hrvatskog naroda? (...)

Nijedan narod, ponajmanje hrvatski narod, ne može danas požaliti za tim omraženim stanjem koje je obilježeno bespravnošću, nasiljem, terorom i pljačkom od strane velikosrpske čaršije, a izdajom i stalnim obmanjivanjem od strane većine vodstva HSS-a.

Vjesnik, br. 1, siječanj 1943.

Nedavno su naši borci na Baniji u borbi zarobili jednog majora domobranskog zdruga. Kad su mu na preslušanju dobacili, da je izdajica hrvatskog naroda, jer se bori protiv slobodne Hrvatske, zarobljeni major reče:

- Ja se borim za slobodnu i nezavisnu Hrvatsku, Ja sam mačekovac ...

Vjesnik, broj 16, 16. kolovoza 1944.

Zaista, ideja slobodne i nezavisne Hrvatske duboko je usađena u svakom Hrvatu, bez obzira na njegovo socijalno podrijetlo i osobno ideološko i političko uvjerenje. Istina je da su ideološke opreke i različiti politički nazori razdvajali hrvatske ustaše, komuniste, mačekovce i one koji su pripadali drugim političkim pokretima, strankama ili grupama, ali ideja hrvatske državnosti i slobode njih je ipak zbližavala i oni su u različitim, i ne baš povoljnim prilikama, surađivali na oživotvorenju te ideje. U današnjem vremenu činjenice o toj suradnji najpomnije se kriju i dokumenti o njoj uništavaju, ali se zato stare, izumrle i već zaboravljene opreke nastoje oživiti.

Fikreta Jelić-Butić ne samo da prikriva njoj vrlo dobro poznate povijesne činjenice o početnom jedinstvu hrvatskih komunista i ustaša i o njihovoj suradnji i zajedničkoj borbi protiv velikosrpske Jugoslavije, a za slobodnu i nezavisnu državu Hrvatsku, štoviše, ona izvrće povijesnu istinu, te se uz to poziva na Proleter, na čijim

stranicama se očituje potpuno druga zbilja. Razglabajući o akciji hrvatskih ustaša na Velebitu u rujnu 1932. (Velebitski ustanak), o ciljevima i političkim domašajima te akcije, ona piše (str. 41):

> Poslije ustaške akcije u Lici, vlasti su pooštrile policijski i žandarmerijski nadzor nad mnogobrojnim osobama, a slijedile su i oštre represalije nad samim stanovništvom. U nekim općinama održane su konferencije s istaknutim opozicionim političkim ličnostima, koje su bile upozorene na posljedice zbog uključivanja u ustašku propagandu. Pod sumnjom ustaške propagande vršena su hapšenja i u drugim krajevima Hrvatske.
>
> Istodobno je akcija ustaša naišla na stvarnu osudu progresivnih snaga u zemlji, u prvom redu Komunističke partije Jugoslavije.

Proleter br. 28 iz prosinca 1932. na 2. i 3. stranici donosi izvještaj o toj ustaškoj akciji u članku pod naslovom **"Ustaški pokret u hrvatskim krajevima"** u kojemu se kaže:

> U posljednje vrijeme počinje da se širi osobito u Lici i sjevernoj Dalmaciji ustaški pokret protiv srpskih okupatorskih vlasti. Bilo je više sukoba između naoružanih ustaša i žandara. Među Šibenikom i Benkovcem ustaše su digli u zrak četiri žandarske kasarne. U sukobima u Lici zarobili su ustaše 5 žandara i odveli ih sobom kao taoce. Vlada je, da uguši pokret proglasila opsadno stanje u tim krajevima, poslala tamo 1400 žandara, tri bataljona vojske, dva kavalerijska odreda strojnih pušaka (mitraljeza) i jednu brdsku bateriju. Osim toga su poslati neregularni odredi takozvane "Narodne odbrane" Koste Pećanca (srpski komite). Jugoslavenske torpednjače krstare među Rijekom i Splitom i najstrože paze da se iz Italije ne bi švercovalo oružje ustašama. Po selima ne smije se poslije 8 sati u veče izlaziti iz kuća, a kad neko hoće da nekamo putuje, mora moliti dozvolu vlasti. U vezi sa ustaškim pokretom hapse se ljudi po selima u masama. Javljaju iz Zagreba da tamo u policijskom zatvoru ima preko 150 seljaka iz Like, a osim toga oko 90 uhapšenih iz Zagreba radi zadušnica Hraniloviću. Kod Gline, gdje je nedavno bila seljačka pobuna bilo je prema

vijestima odatle, 15 mrtvih i 16 ranjenih.

Iz svih tih vijesti - koje djelomično potvrđuje i službena agencija Avala - vidi se da situacija u Jugoslaviji postaje iz dana u dan sve ozbiljnija. Glad, bijeda i teror režima nad stanovništvom prevršili su već sve mjere i seljaci dovedeni do očaja bježe u šumu i sa puškom u ruci počinju da se bore protiv velikosrpskog zuluma. Iz okolnosti da ustaški pokret započinje u Lici i sjevernoj Dalmaciji - najsiromašnijim krajevima Jugoslavije - može se zaključiti da socijalno-ekonomski momenti igraju veliku ulogu u tom pokretu. Ali značenje nacionalnog momenta također je veliko, jer je pokret najviše razvijen u hrvatskim dijelovima Like i sjev. Dalmacije.

Komunistička Partija pozdravlja ustaški pokret ličkih i dalmatinskih seljaka i stavlja se potpuno na njihovu stranu. Dužnost je svih komunističkih organizacija i svakog komuniste da taj pokret potpomognu, organiziraju i predvode.

U članku se nadalje kaže da je **"borba za raširenje masovne baze ustaškog pokreta"** zadaća komunista, jer **"velikosrpska vojno-fašistička diktatura ne može da se obori samo akcijama malih grupica ljudi bez učešća najširih masa"**, te da **"borba za nacionalno oslobođenje treba da bude ispunjena konkretnim sadržajem i da obuhvati pitanje zemlje, dugova, poreza, borbe protiv mjesnih bogataša-lihvara, škole itd."** Članak završava tvrdnjom da se komunisti bore:

protiv nacionalnog i socijalnog potlačivanja, za samoodređenje potlačenih naroda do otcejepljenja za vlast radnika i seljaka. Zbog toga oni uzimaju najaktivnijeg učešća u ustaškom pokretu i predvode taj pokret, vezujući borbu ustaša za nacionalno oslobođenje sa borbom širokih masa radnog naroda za rad, hljeb, zemlju i slobodu.

Tri mjeseca kasnije u **Proleteru**, br. 3 za veljaču-ožujak 1933. potvrđeni su ovi raniji stavovi Centra-

lnog komiteta Komunističke partije Jugoslavije u odnosu na ustaški pokret. Preko čitave prve strane i polovice druge toga broja **Proletera** zauzima članak pod naslovom **"Za svakodnevne interese radnog naroda"** u kojemu su iznesene i slijedeće tvrdnje i programatski stavovi:

> Preduslovi revolucionarne krize u Jugoslaviji postepeno, u posljednje vrijeme naglo, sazrijevaju. Jedinstvo versailleske Jugoslavije ugroženo je i iznutra i spolja. Velikosrpska vojno-fašistička diktatura nalazi se zbog toga u raspadanju. Ona ne može da nađe izlaz i spas niti u popuštanju niti u zaoštravanju svoga terora.
>
> (...) Ogromno nakupljeno nezadovoljstvo, razočaranost, ogorčenost radnoga naroda podiže val njegove borbenosti. Val borbenosti pokreta ugnjetenih naroda i radničke klase i najširih slojeva upropaštenog seljaštva i osiromašenih srednjih slojeva uspinje se naglo. Rokovi koji nas dijele od zamašnih događaja kratki su! (...)
>
> U toku posljednjih dva tri mjeseca došlo je u Jugoslaviji do niza događaja, koji su tražili i traže od svega našeg partijskog članstva brzo i konkretno reagiranje kako u usmenoj i pismenoj agitaciji n. pr. povodom akcije ustaša u Lici i Hrvatskom Primorju bio je pravilan i učinjeni su dovoljno uspješni pokušaji, da se mase ugnjetenih naroda sa tim stavom upoznaju. Ali treba otvoreno priznati, da partija nije uspjela da povodom ustaške akcije pripremi i razvije i u dubinu i u širinu nacionalno-revolucionarnu borbu ugnjetenih masa. Partija je nedovoljno konkretno vodila borbu protiv divljeg terora koji bijesni u Lici i u Hrvatskom Primorju. (...)
>
> Široke mase narodne sve više dolaze do uvjerenja da su komunisti u pravu, kada su tvrdili i tvrde, da sve nade srbijanske buržoaske opozicije o dobrovoljnom pristajanju v.-f. diktature na promjenu oblika buržoaske diktature, na raspis izbora za konstituantu itd. predstavljaju samo zabludu, koja smeta i otežava borbu protiv v.-f. diktature. Ali te iluzije još uvijek igraju važnu ulogu u zavaravanju masa i njih treba uporno razobličivati.
>
> Iluzije vođstva Seljačko-Demokratske Koalicije i Slovenske Ljudske Stranke, da će fašistička diktatura s njima pregovarati na bazi njihovih zagrebačkih i ljubljanskih posredničkih i

sporazumaških punktacija, također su skrahirale. Skrahirale su zato jer su nosioci diktature svijesni, da bi hrvatski i slovenski nacionalno oslobodilački pokreti masa radnoga naroda pregazili pregrade koje njihovoj borbi za oslobođenje hoće da postave nacionaino-reformistički vođe. Ali mnogi naši partijski drugovi, kako u Srbiji, tako i u Hrvatskoj i Sloveniji, nisu još shvatili sav zamašaj potrebe pravilnog partijskog rada na pomaganju nacionalno-revolucionarnih pokreta. Tu se ne radi samo o platonskoj solidarnosti sa nacionalno oslobodilačkom borbom, nego je potrebno, da organizacija vodi žilavu borbu za ostvarenje rukovodstva radničke klase u cijeloj borbi ugnjetenih naroda. To znači, da borbu protiv sviju oblika nacionalnog sporazumaštva i njegovih nosioca i predstavnika treba udesetorostručiti. Borba za hegemoniju (za rukovodeću ulogu) radničke klase u borbi nacionalno ugnjetenih i seljačkih masa isto kao i pojačana borba protiv vođstva raznih građanskih i sitnoburžoaskih opozicionih grupa jeste jedan od najvažnijih uslova pobjede radnog naroda u borbi sa tlačiteljima i ugnjetačima.

Interniranje vođa nacionalno-sporazumaške i prečanske sitnoburžoaske opozicije i opće pooštrenje terora opasno ugrožene velikosrpske diktature zaoštrilo je posljednjih tjedana sve suprotnosti u zemlji. Masovni pokreti protiv velikosrpske vojno-fašističke diktature pojačani su, zablude i iluzije buržoaske opozicije i nacionalnog sporazumaštva među njima, još su jake, ali su i one pokolebane. Tijesno povezivanje sa tim masama radi sistematskog pripremanja i vođenja akcija masa protiv terora fašističke diktature vrlo je važna zadaća svih naših organizacija.

Takvo pisanje **Proletera** bilo je potpuno u skladu ne samo s političkim uvjerenjem hrvatskih komunista, nego i sa zaključcima **Prvog kongresa Kominterne** u kojima se kaže da je **"jugoslavenska država stvorena primjenom sile"**, te da ona ne posjeduje državnu individualnost, već je kao **"vazalna država Antante"** umjetno stvorena (**Teze o međunarodnoj situaciji i o politici Antante. Prvi kongres Treće mternacionale**, Rad, Beograd 1953., str. 242). **Prvi kongres Kominterne** nagovještava svjetsku proletersku revoluciju u kojoj će biti riješen i

problem hrvatske države, jer će se **"proizvodne snage svih zemalja osloboditi stege nacionalnih država, ujedinivši narode u najtješnjoj ekonomskoj suradnji na bazi općeg privrednog plana i dati mogućnost i najslabijem i najmalobrojnijem narodu da slobodno i nezavisno upravlja poslovima svoje nacionalne kulture, bez ikakve štete za ujedinjenu i centraliziranu europsku i svjetsku privredu"** (n. dj., str. 245). U toj revoluciji nestat će **Kraljevina SHS**, jer u njoj živi nekoliko nacija pod vlašću **"srpske birokratske veleposjedničke oligarhije"** (**An das Proletariat der Balkan und Donau**, Verlag der Kommunistischen Internationale, Hamburg 1920., str. 233). Obraćajući se balkanskim komunistima Kominterna kaže da stvaranje **Kraljevine SHS** znači **"ogromno teritorijalno povećanje Srbije"** (n. dj., str; 231).

Peti kongres Kominterne (17. lipnja do 8. srpnja 1924.) donio je zaključak da se **"opća parola prava naroda na samoodređenje koju ističe KPJ, mora izraziti u formi izdvajanja Hrvatske, Slovenije i Makedonije iz sastava Jugoslavije i stvaranja od njih nezavisnih republika" (Podloga ujedinjena. Kongres ujedinjenja. Prvi kongres KPJ. Istorijski arhiv Komunističke partije Jugoslavije, tom II, Kongresi i zemaljske konferencije KPJ 1919-1937.** Istorijsko odeljenje Centralnog komiteta KPJ, Beograd 1949., str. 421).

Na Četvrtom kongresu KPJ održanom 6. studenoga 1928. u Dresdenu zaključeno je, da je atentat na Radića početak jednog **"ubrzanog razgolićavanja i sužavanja baze hegemonije velikosrpske buržoazije, početak jednog novog perioda povećanih nacionalnih sukoba i**

zaoštravanja državne krize, perioda u kome potlačeni narodi Jugoslavije otvoreno postavljaju pitanje svoje borbe za nacionalnu nezavisnost, za otcjepljenje" (n. dj., str. 147).

Objašnjavajući stav hrvatskih komunista prema slobodnoj i nezavisnoj hrvatskoj državi i njihova nastojanja u tom pravcu **dr. Franjo Tuđman** u svojoj knjizi **"Velike ideje i mali narodi"** (drugo, prošireno izdanje, Matica hrvatska, Zagreb 1970., str. 265-268) piše:

> Najviši izraz angažiranja Komunističke partije Jugoslavije oko rješavanja hrvatskog nacionalnog pitanja bio je pokušaj stvaranja *Hrvatskog nacionalnog revolucionarnog pokreta* u doba šestosiječanjske diktature. CK KPJ je potkraj 1932. pokrenuo i izdavanje glasila tog pokreta pod imenom *Hrvatski put*, koje je tiskano u inozemstvu a bilo je namijenjeno pretežito hrvatskom selu.
>
> U duhu opće linije Treće komunističke internacionale, koja je u razdoblju od 1924. do 1934. zastupala stajalište da Jugoslaviju kao versaillesku tvorevinu i tamnicu naroda treba razbiti, kao "cilj borbe Hrvatskog Nacionalnog Revolucionarnog Pokreta" bilo je postavljeno "izvojštenje samoodređenja hrvatskog naroda, oživotvorenje njegovog prava na otcjepljenje od Jugoslavije, ujedinjenje, nezavisnost i oslobođenje hrvatskog naroda od velikosrpskog i svakog drugog imperijalističkog jarma, te stvaranje slobodne republike Hrvatske, u kojoj će narod sam odlučivati svojom sudbinom".
>
> Kao zadaci borbe Hrvatskog nacionalnog revolucionarnog pokreta bijahu postavljeni: "propovijedanje, organiziranje i vođenje svakidašnje borbe najširih slojeva hrvatskog naroda protiv sviju oblika ugnjetavanja i pljačke"; "protiv političkog zarobljivanja i odnarođivanja hrvatskog naroda"; protiv "ukidanja", "jugoslaviziranja", "posrbljivanja i fašiziranja" hrvatskih ustanova, škola i omladine; protiv "gonjenja hrvatskih sinova na vojnu službu izvan hrvatskih krajeva", a "za odstranjenje srbijanskih okupatorskih četa s hrvatskog teritorija"; protiv "gospodarskog i financijskog isisavanja i pljačke hrvatskog naroda".

Komunistička partija teži da opće nezadovoljstvo hrvatskog naroda s monarhističkom Jugoslavijom iskoristi za stvaranje nacionalno-revolucionarnog pokreta pod svojim vodstvom pa zbog toga ističe da oslobođenje hrvatskog naroda pretpostavlja: "nepomirljivu i bezobzirnu borbu protiv svih izdajica hrvatskog naroda, te uopće svih raznovrsnih saveznika i pomagača velikosrpske diktature"; "odlučno suzbijanje opasnih ideoloških zabluda i obmana, koje postoje u hrvatskom nacionalno-oslobodilačkom pokretu, škode borbi za oslobođenje hrvatskog naroda, a stvarno koriste ili velikosrpskim ugnjetačima i njihovim francuskim imperijalističkim pokroviteljima ili stavljaju pokrete za oslobođenje u službu drugih stranih osvajača".

Kao glavne zablude navode se: a) "zablude, da se oslobođenje Hrvatske može postići federalističkim i kakvim bilo preuređenjem imperijalističke Velike Srbije, prozvane Jugoslavijom, putem novog "sporazuma" bilo sa sadanjim vlastodršcima, bilo s kojim drugim predstavnicima velikosrpske vladajuće klase, a pod pokroviteljstvom francuskog ili engleskog imperijalizma"; b) "Zablude, da se oslobođenje Hrvatske može postići u s a v e z u s o s v a j a č k i m talijanskim, mađarskim, bugarskim i drugim fašizmom"; c) "Pacifistička miroljubivost prema tlačiteljima i pasivno čekanje da se velikosrpski jaram sruši sam od sebe"; d) "Zablude, da se uporna revolucionarna borba najširih slojeva... može nadomjestiti atentatima... te upadima ustaških četa, zavisnih od stranih osvajača. *Ali, ustašku borbu, koja niče iz nezadovoljstva i otpornosti širokih slojeva narodnih, treba svima silama organizirati i predvoditi* (potcrtano u izvoru, F. T.).

Na osnovi toga kao programatski cilj postavljeno je suzbijanje sviju zabluda vodstva različitih stranaka i struja, a istodobno *"svestrano pomaganje borbe pristaša tih stranaka i skupina i zajednička borba s njima* (potcrtano u izvoru, F. T.) protiv raznih oblika i načina ugnjetavanja hrvatskog naroda", i stvaranje saveza s nacionalnooslobodilačkim pokretima u ostalim zemljama Jugoslavije koji se bore protiv "vojno-fašističke diktature i velikosrpske monarhije" i priznaju hrvatskom narodu pravo na samoodređenje.

Iako Kominterna poslije dolaska Hitlera na vlast u Njemačkoj (1933.) zbog fašističke opasnosti mijenja stav prema Jugoslaviji tako da marseilleski atentat na kralja Aleksandra ocje-

njuje kao "napad fašizma na demokraciju", predstavnici hrvatskog komunističkog pokreta teško i nevoljko primaju tu promjenu. *Hrvatski put,* koji je kao glasilo HNRP izlazilo do 1936. nastavio je pisati uglavnom u istom duhu. Na početku 1935. list pobija mišljenje da se "hrvatski narod ne može osloboditi" jer je malen i bez svoje vojske dok "Srbi imaju svoju vojsku, žandare i policiju". Takvom malodušnom stajalištu list suprotstavlja argumente da je "hrvatski narod brojčano gotovo jednak Srbima", a zajedno sa Slovencima, Makedoncima, Crnogorcima i ostalim ugnjetenim narodima sačinjava ogromnu većinu, a u vojsci su i sinovi hrvatskog i ostalih potlačenih naroda, koji će u "odlučnom momentu stati na stranu" svoga naroda.

Pozdravivši jedinstvenost i izbornu pobjedu hrvatskog naroda na svibanjskim izborima 1935. *Hrvatski put* podvrgava kritici pacifističku sporazumasku politiku vodstva HSS-a koje ne pruža otpor divljanju i krvavom nasilju oružništva i redarstva beogradskog režima. Konstatiravši da je "hrvatski narod za tu sporazumasku politiku platio deset puta toliko žrtava" i da mu nedostaje "odlučno vodstvo i vojnička priprava", list upućuje poziv: "Hrvati organizirajte svoje obrambene čete, koje će znati i moći da suzbiju žandarska nasilja i da pođu u borbu za slobodnu Hrvatsku Republiku".

Ustaška akcija na Velebitu i policijski teror koji je nakon nje uslijedio zbližio je hrvatske komuniste i ustaše, oni su se međusobno potpomagali, pa i zajednički nastupali protiv velikosrpske Jugoslavije, o čemu postoji velik broj dokumenata. **Proleter,** br. 2 iz veljače 1933. na 5. strani objavljuje veliki članak pod naslovom **"Za pomoć i oslobođenje političkih i vojnih osuđenika"** u kojemu se kaže:

Za vrijeme četirigodišnjeg trajanja velikosrpske vojno-fašističke diktature bilo je za političke "krivice" osuđeno 20 ljudi na smrt, 5 na doživotnu robiju, preko 800 na 2673 godina i 6 mjeseci robije. Bez suđenja bilo je na podmukli način ubijeno preko 100 radničkih boraca. -To su grozne činjenice, nad kojima svaki radnik, seljak i nacionalni revolucioner u zemljama velikosrpske Jugoslavije treba da ozbiljno razmisli. Oni koje je

vlada dala ubiti i koje ona baca u tamnice, to su radnički, seljački i nacionalni revolucionarni borci. Vlada ih je dala osuditi zato, jer su oni organizirali i predvodili radnike, seljake i ugnjetene narode u borbu protiv snižavanja radničkih nadnica i pogoršavanja radnih uslova, protiv povećavanja poreza, egzekucija i pljačke seljaka, protiv nacionalnog ugnjetavanja i nasilnog posrbljivanja, protiv krvavog režima velikosrpske vojno-fašističke diktature.

Sudbina ovih boraca, koji danas čame u tamnicama je grozna. Sa njima se postupa gore nego sa običnim zločincima. Vlada je uvela u tamnicama strahoviti režim, koji ima svrhu da fizički uništi političke osuđenike, naročito komuniste, koji su najmnogobrojniji po svima zatvorima. Nedavno je u kaznenom zavodu u Mitrovici 10 političkih osuđenika moralo stupiti u štrajk glađu i staviti na kocku svoj život, da bi izvojevali najelermentarnija prava, koja osuđenici, naročito politički, svagdje imaju, kao što je: grijanje ćelija, pravo nabavljanja hrane za svoj novac, pravo čitanja knjiga, ukidanje prisilnog posjećivanja crkve, ukidanja batinjanja i neprestanih surovih disciplinarnih kazni.

Iz ovoga može svaki radnik, seljak i nacionalni revolucioner stvoriti zaključak, kakav je užasan život na robiji onih, koji su se borili za interese radnog i ugnjetenog naroda. Blagodareći junačkom držanju i solidarnosti političkih osuđenika u Mitrovici, kao i velikom odjeku i protestima protiv takvog postupka vlade od strane radnih masa u zemlji i u inostranstvu, zahtjevi mitrovačkih drugova su zadovoljeni. Ali radni narod se ne može i ne smije zadovoljiti sa tim djelomičnim uspjehom. Jer prvo, ako je položaj političkih osuđenika u Mitrovici u nekoliko, poboljšan, on je u svim drugim zatvorima još uvijek grozan, i drugo, radnici, seljaci i ugnjeteni narodi ne mogu se zadovoljiti samo neznatnim poboljšanjem položaja svojih boraca u zatvorima. Njihova je dužnost voditi odlučnu borbu za oslobođenje (amnestiju) političkih i vojnih osuđenika, u toliko više što borba protiv diktature traži stalno nove žrtve i što krvava vlada, da bi ugušila borbu radnog naroda u posljednje vrijeme još više pojačava progone i hapšenja. Samo koncem 1932. g. uhapšeno je i dotjerano u glavnjače u Zagrebu i Beogradu više od hiljadu seljaka i radnika iz Like i Hrvatskog Primorja. Danas više nego ikada treba radni narod one svoje drugove, koji čame po zatvorima, da bi zajedno s njima mogao

organizirati i povesti borbu protiv izrabljivanja, pljačke i ugnjetavanja koje iz dana u dan postaje sve nesnosnije.

Razviti borbu širokih masa protiv krvave diktature, za oslobođenje političkih osuđenika - to je jedna od najvažnijih zadaća, koja stoji pred revolucionarnim pokretom u svima zemljama Jugoslavije. U tu svrhu Centralni Komitet Crvene Pomoći Jugoslavije odlučio je u sporazumu sa drugovima u zatvorima, da u veljači i ožujku ove godine organizira i povede široku kampanju radnih masa protiv bijelog terora i za pomoć i oslobođenje političkih osuđenika, i to sa parolama!

- Dolje bijeli teror velikosrpske vojno-fašističke diktature!
- Za poboljšanje položaja sviju političkih i vojnih osuđenika u velikosrpskim zatvorima!
- Za amnestiju (bezuvjetno oslobođenje) sviju političkih i vojnih osuđenika!
- Protiv mučenja u policijskim zatvorima i kaznionicama! Za najpuniju pomoć političkim kažnjenicima od strane najširih masa radnika i seljaka!
- Za izgradnju i učvršćivanje organizacija Crvene Pomoći! Dolje velikosrpska vojno-fašistička diktatura!

Zbog velikog odjeka u narodu i kasnijih političkih promjena koje su iz nje uslijedile velebitska akcija hrvatskih ustaša zabilježena je i u književnosti, pa i onoj nehrvatskoj. Tako srpski književnik **Mladen Oljača** (rođ. g. 1926.) u svom romanu **Kozara** (Svjetlost, Sarajevo 1973., str. 361.) piše, tobože prenoseći dnevnik ustaškog pukovnika Franjčevića (zapravo proslavljenog hrvatskog ustaškog pukovnika i krilnika Jure Francetića):

Nije lijepo da se hvalim, ali moram zapisati. Ja sam još 1932. u rujnu predvodio ustaški odred na Velebitu. Minirali smo vojarnu u selu Brušanima, Četrnaestog rujna, na Jadovnom, tukli smo se sa žandarima po planini. Bila je paljba sa obje strane, prsa u prsa. Teško je ranjen Stipe Devčić, kojega nosimo. Da nam ne bi smetao, on se ubija bombom i tako se pridružuje ustašama što su ranije pali; Hraniloviću, Soldinu i Rosiću. Prenoćili smo u Rizvanuši, sa četiri ranjena, među seljacima koji su nam govorili: "Hrvatski narod trpi kao Krist na križu. Više

vrijedi jedan ustaša, nego cijela srpska satnija". Za večeru su nam donijeli krumpira, jaja, sira i mlijeka, a kad smo htjeli platiti, gotovo su se naljutili, a potom su krenuli s nama u trganje brzoglasnih žica. Poslije našeg odlaska u Italiju, žandarmi su pohvatali mnoge seljake s Velebita: vezali su ih lancima, tukli, mučili glađu i žeđu, sve u ime nasilnika i ciganina, kralja Aleksandra Karađorđevića, i pokazivali im ustašku kapu i ogrtač, što su ih pronašli na mrtvome Devčiću.

Oljači, poput mnogih drugih komunista, dobro je poznato druženje ustaša i komunista, njihove međusobne simpatije, ideološka razmimoilaženja i razglabanja, kao i međusobna suradnja u zajedničkoj borbi protiv veliko-srpske fašističke Jugoslavije. Na str. 373, 374 **"Kozare"** on na slijedeći način opisuje tobožnje sjećanje ustaškog pukovnika Franjčevića, na susret i razgovor s poglavnikom **dr. Antom Pavelićem**:

Poglavnik me pozvao u neposrednu blizinu. Srce mi je zaigralo. Stao sam ukipljen, a Poglavnik me upitao:

- Koliko si, Franjo, proveo u Mitrovici?
- Pet godina, Poglavničc.
- Kažu da si bio prgav i da si se, svakodnevno, tukao sa žandarima. Je li to istina?
- Nije zgodno da se hvalim, Poglavniče... Gotovo svakoga jutra tukao sam se sa žandarima. Ako ih nisam mogao mlatnuti, pljuvao sam po njima, ali ni oni meni nisu ostajali dužni: obore me na zemlju ili na beton, pak me gaze cokulama odozgo kao konji snoplju... Bio sam modar gotovo svakog jutra - sve dok nam nisu priznali status političkih zatvorenika.
- To je bilo onda kad ste surađivali s komunistima?
- Nismo surađivali s komunistima, Poglavniče, nego smo na svoju ruku, kao i komunisti, istodobno kad i oni, štrajkovali glađu, neka bi nam se priznao status političkih krivaca i da nas uprava zatvora ne izjednačava s kriminalcima. Tako smo se našli zajedno, u zahtjevima, s komunistima u štrajku glađu.
- Tada su vam komunisti preoteli Balena i još neke.

- Tada su vam komunisti preoteli Balena i još neke.
- Da, Poglavniče, - rekao sam. - Tada je Balen prišao komunistima, pored Marušića i još nekih.

Istina je, da su kroz te duge razgovore unutar zatvorskih zidina pojedini hrvatski borci kao **Šime Balen, Marušić** i drugi napustili ustaške redove i pridružili se komunistima. Međutim, bilo je i obratnih slučajeva, jedan od najboljih hrvatskih novinara **Milivoj Magdić** napustio je komuniste i pridružio se ustašama, pa je bio urednik Spremnosti, radi čega je kasnije bio osuđen na smrt i smaknut.

Međusobnom razumijevanju ustaša i komunista pogodovao je i njihov sličan socijalni sastav. "**Prema podacima, koje je u proljeće 1937. dobio u Rimu predstavnik jugoslavenskog Ministarstva unutrašnjih poslova V. Miličević, u Italiji se nalazilo ukupno 510 pripadnika ustaške organizacije. Većinom su bili smješteni na otocima Lipari, Stromboli i Gigliu, dok su istaknutiji ustaše bili razmješteni po dvojica u raznim mjestima na jugu Italije. Prema tim podacima, socijalni i profesionalni sastav ustaša u Italiji bio je: 337 seljaka, 77 radnika, 35 mornara, 17 studenata, 12 trgovaca, 10 oficira, 2 novinara, 6 ostalih profesija**". (F. Jelić-Butić, n. dj., str. 35).

Od svih hrvatskih komunista najveći ugled među ustašama uživao je **Andrija Hebrang**, prvi sekretar Centralnog komiteta Komunističke partije Hrvatske. Nakon održavanja Osme zagrebačke konferencije (25.-26. veljače 1928.) Andrija Hebrang se ilegalno prebacio u Austriju, gdje je bio uhvaćen i predan jugoslavenskim vlastima koje su ga osudile na 12 godina robije. Na toj dugogodišnjoj robiji on je upoznao mnoge ustaške revolu-

cionarce i zbog svojih čvrstih hrvatskih uvjerenja, ljudske postojanosti i uzgoritosti stekao njihovo poštovanje, povjerenje i prijateljstvo, koje oni, a niti on, nisu nikada iznevjerili unatoč kasnijih suprotnosti, ideoloških i ratnih opreka. Kad je godine 1948. Andrija Hebrang bio zatvoren zbog oporbe velikosrpskom nasilju nad hrvatskim narodom, njemu ne samo da je bilo predbačeno prijateljstvo s ustaškim revolucionarcima, nego je, štoviše, bio optužen da je kroz to prijateljstvo izdao pokret kojemu je pripadao, što je bila potpuna neistina.

Iako Hebrang ta svoja robijaška i hrvatska poznanstva i prijateljstva nije nikada zatajivao, u knjizi **"Slučaj Andrije Hebranga"** (Kultura, Beograd 1952.), koju je napisao srpski književnik Dobriša Ćosić (kao autor knjige naveden je pukovnik Udbe **Mile Milatović**, koji je vodio istragu nad Hebrangom) tvrdi se suprotno, pa se iz toga izvlače zaključci, koji nemaju nikakve podloge. Na 51**.** i 52. strani te knjige stoji zapisano:

> Drugovi su u Zagrebu već bili saslušali ceo niz svedoka o životu i radu Hebranga u periodu od njegovog dolaska sa robije pa do hapšenja. Ustanovilo se da drugovi iz Partije, s kojima je radio, nisu znali za njegove veze sa "hrvatskim nacionalistima" - frankovcima (ustašama). Bilo je interesantno zašto je Hebrang te veze stvarao i tajio ih od drugova. Tu mora nešto da se skriva.
>
> Pročitah zapisnik Ahmeta Ljubijankića. Ljubijankić je suđen kao frankovac na osam godina robije za vreme bivše Jugoslavije. Kaznu je izdržavao u Lepoglavi i Mitrovici, gde se i upoznao s Hebrangom. Odmah po osnivanju Pavelićeve tzv. "NDH" Ljubijankić je stupio u ustašku obaveštajnu službu. I kao agent te službe obnovio je svoje veze s Hebrangom. Ljubijankić navodi da mu je u vreme dolaska ustaša na vlast Hebrang rekao da svi robijaši-frankovci treba da uzmu aktivnog učešća u preuzimanju vlasti u "NDH" i da se odmah odazovu ustaškom pozivu i jave udruženju "Uzdanica", radi dobijanja dužnosti i funkcija. Na jednom drugom sastanku mu je rekao da

treba da se useli u stan dr. Šlezingera, Jcvrejina, koji je prebegao ispred ustaša, i da će on doći da se tamo smesti. U to vreme Hebrang je bio u stanu kod jednog drugog robijaša-frankovca, koji je suđen pre rata na deset godina robije, Vladimira Frajtića. "Ja sam se plašio", izjavljuje dalje Ljubijankić, "mnogobrojnih veza koje je Hebrang održavao s bivšim robijašima-frankovcima, a među njima i nekim vrlo važnim ustaškim funkeionerima, no, on me je umirivao da je s njima u dobrim odnosima još s robije, i da se ništa ne plašim... A kada sam ga upoznao sa svojom saradnjom sa organima ustaške obaveštajne službe, on mi je samo rekao da budem oprezan, jer da je opasno raditi na dve strane..."

Budilo je opravdanu sumnju ovakvo držanje Hebranga u odnosu na Ljubijankića, čoveka za koga zna da radi za ustašku obaveštajnu službu. On kod njega čak i stanuje! Ljubijankić ga vodi na veze s visokim ustaškim funkcionerima...

Hebrang nije imao nikakva razloga da skriva svoje veze s "hrvatskim nacionalistima", kao što to tvrdi Mile Milatović, što indirektno priznaje i sam Milatović kad prenosi razgovor koji se vodio između njega i Hebranga za vrijeme od jednih brojnih preslušanja, koja su trajala preko godinu dana (M. Milatović, n. dj., str. 57):

- Kakvu ste vezu imali sa ustaškim pukovnikom Jucom Rukavinom, pre hapšenja?
- Nijesam imao s njim nikakve veze. Negdje po osnivanju NDH, mislim u svibnju ili lipnju, išao sam jednog dana poslije podne s Maricom Jošt i nekom studentkinjom, čijeg se imena ne sjećam, i kada smo bili u prosjeku između Ilice i Tuškanca, vidjeli smo da nam dolazi u susret Juco Rukavina. Kada je bio na jedno tri metra ispred nas, zabavio se s nekom djecom koja su se tu nalazila, dok smo mi prošli pored njega. Drugom prilikom sudario sam se s Jucom Rukavinom na uglu između Trenkove i Gajeve ulice. Juco je išao još s dvojicom ustaških pukovnika.
- Kako objašnjavate to da Rukavina ništa ne preduzima protivu vas?
- Ne znam kako bih to objasnio, ali vjerujem da je izvor u našem ranijem poznanstvu s robije.

- Možda vas nije prepoznao?
- U to ne sumnjam. Prepoznao me i prvi i drugi put. Naročito je bilo očigledno za prvi susret. On me je prepoznao, i ne hoteći nešto protiv mene preduzeti, namjerno je skrenuo svoju pažnju na djecu koja su se tu igrala, dok mi ne prođemo.

Ustaški pukovnik i jedan od sudionika u Velebitskom ustanku iz godine 1932. Juco Rukavina nije ništa htio poduzeti protiv svoga druga s robije Andrije Hebranga, jer je vjerovao u njegove poštene hrvatske nakane. Istinski hrvatski komunisti i ustaše podjednako su duboko u sebi nosili ideju slobodne i nezavisne Hrvatske i njenog punog suvereniteta unutar hrvatskih povijesnih i etničkih granica. **Vjesnik** od 30. lipnja 1948. objavio je odluku Politbiroa CK KPJ o isključenju Andrije Hebranga iz KPJ s obrazloženjem da je već **"1944. godine smijenjen s dužnosti sekretara CK KPJ zbog šovinističkih ispada u odnosu na Srbe u Hrvatskoj, zbog pogrešne politike prema masama koje su bile pod utjecajem HSS i zbog otupljivanja borbe protiv ustaša",** nadalje da je **"1946. godine kažnjen isključenjem iz Politbiroa CK KPJ i partijskom kaznom - strogim ukorom; istodobno je smijenjen s funkcije predsjednika Privrednog savjeta zbog pokušaja da svoje neslaganje s privrednom politikom CK KPJ i vlade FNRJ zamaskira ličnom netrpeljivošću druga Tita prema njemu",** te da je **"svojim štetočinskim radom podgrijavao šovinizam i time pokušavao da razbije krvlju stečeno bratstvo i jedinstvo naših naroda, što se vidi iz niza njegovih postupaka; on je govorio da cijeli Srijem treba da bude u okviru Hrvatske i na taj način je zastupao poznato ustaško gledište".** U istom članku Hebrang se optužuje da je **"ometao izgradnju autoputa Beograd - Zagreb",** a **"isto tako kanal Dunav - Tisa -Dunav".**

Vjesnik, od 23. studenoga 1948. piše:

> U pogledu stvaranja Narodnog fronta Hebrang je također imao svoju liniju. On ga je zaista nastojao oformiti kao koaliciju stranaka različitih programa. Jasno je da bi ovakva politika oživjela buržoaske utjecaje na sve grupacije u NF i da je ona vodila k njegovom slabljenju i otvarala mogućnost rada neprijatelja. Takva politika nije odgovarala stvarnom razvoju odnosa među grupama i razvoju formiranja jedinstva naroda. Ona bi otvarala vrata restauraciji staroga.
>
> U pogledu Srba Hebrang je ispoljavao šovinističke tendencije. On je svojim utjecajem na različite načine pokušavao nametnuti partijskim organizacijama politiku koja je zapostavljala Srbe, kočila njihov nesmetani nacionalni i kulturni razvoj. Na terenu su iz agitacionog i prosvjetnog rada iščezavali srpski nacionalni elementi. U školama i u sasvim srpskim krajevima se onemogućavalo učenje ćilirice, srpske historije itd. Na selima se čak govorkalo da nije sasvim sigurno smije li se sada slobodno govoriti o Kraljeviću Marku i slično.

Hebrangova odgovornost prema hrvatskoj domovini u **Vjesniku** je prikazana kao šovinistička tendencija prema Srbima, iako se on suprostavljao činjenicama preko kojih se, kao što bi to rekao **Vlado Gotovac, "Srbima u Hrvatskoj oduzima domovina"**, a **"stotine godina njihova života, njihove sudbine, želi se prikazati kao gostovanje"** (Vlado Gotovac: "Autsajderski fragmenti", **Kritika,** br. 8, str. 539, Zagreb, rujan-listopad 1969.).

Andrija Hebrang dijelio je mišljenje ostalih komunista, a i svih ostalih pripadnika autentičnih hrvatskih nacionalnih pokreta, da Srbi u Hrvatskoj ne mogu biti nikakvi **"politički i vjerski gosti",** nego punopravni građani svoje hrvatske domovine i države. Utvrđujući činjenicu da je Hrvatska **"njihova domovina"** i da bi **"ona bila strašna svima da to nije",** Vlado Gotovac je na slijedeći način (opisao) one Srbe u Hrvatskoj koji se

izuzimaju i koji nastoje to svoje političko i vjersko izuzimanje prenijeti na sve svoje sunarodnjake:

> Oni odbijaju Hrvatsku kao domovinu, odbijaju svaku brigu za nju i njenu sudbinu. Oni se opiru jeziku koji je već stoljećima jezik njihovil otaca, kulturi koja je već stoljećima kultura njihovih otaca, osporavajući tako smisao i vrijednost onoga što su oni učinili, šireći umjesto toga prazninu i nudeći bezumlje. Ali, ni oni, ni nitko drugi, ne može to proširiti na one, koji su u Hrvatskoj našli svoju domovinu, koji su je tako stvarali. Oni, koji sada žele biti gosti u vlastitom domu, uz vatre pradjedovskih ognjišta, pustoše samo vlastito srce, dok njihovi mrtvi ostaju u sudbini koju su živjeli, u kojoj su radili, ma kako ona bila gorka ponekada: njih Hrvatska u sebi nosi i prosljeđuje u budućnost, zajedno sa svima koji su je u svom trudu podizali i održavali.
>
> A već tradicionalno pozivanje na vjere nije pozivanje na njihovo značenje unutar Hrvatske, nego izvan nje. Jer one stoljećima u njoj ne pokazuju nikakve znakove gosta ni u jednoj sferi života. Pozivati se na njih kao na osnovu izuzimanja danas je suprotno i njihovu smislu i njihovom značenju. Taj kompletni i mračni falsifikat spada u uobičajene reakcionarne pothvate na našem prostoru.
>
> *Kritika*, br. 8, Zagreb, rujan-listopad 1969., str. 540.

Neistinita je tvrdnja koju je u ljeto godine 1971. izrekao **dr. Vladimir Bakarić,** tadašnji član Izvršnog biroa SK Jugoslavije da su jedino **"frankovci bili tvrdi na pitanju hrvatske države" (Hrvatski tjednik,** br. 16, Zagreb, 30. srpnja 1971.). Zbog nijekanja te tvrdnje i zbog isticanja tvrdnje III. zasjedanja ZAVNOH-a u Topuskom (9. svibnja 1944.) da je **"hrvatski narod vjekovima težio za stvaranje svoje slobodne države"** i da će se i dalje boriti za **"ujedinjenje svih hrvatskih zemalja i oživotvorenje hrvatske državnosti" (Vjesnik,** br. 13, od 15. svibnja 1944.). Međutim, istina je da su frankovci i ustaše više isticali hrvatski suverenitet, za razliku od hrvatskih komunista koji su uvijek isticali **"klasno i**

nacionalno oslobođenje hrvatskog naroda". Koliko god ne stoji tvrdnja da su jedino frankovci bili tvrdi na pitanje hrvatske države, toliko ne stoji tvrdnja da su ustaše iznevjerili "vjekovne težnje hrvatskog naroda" i da su "prodali" Hrvatsku Talijanima i Nijemcima. U Jugoslaviji, a i u hrvatskom izbjegličkom tisku, napisano je bezbroj članaka o toj "prodaji", neki od tih članaka zvučali su podosta uvjerljivo, naročito oni u kojima se tvrdilo da je dr. Ante Pavelić, radi svojih prijašnjih obveza prema Talijanima, Rimskim ugovorom (18. svibnja 1941.) prepustio Italiji grad Sušak sa svim otocima Hrvatskog primorja (osim o. Paga), Dalmaciju od Splita do Novigradskog mora sa zaleđem do Zrmanje i gotovo sve dalmatinske otoke (osim Brača, Hvara, Šćedra i otoka dubrovačkog primorja), kao i šire područje Boke Kotorske. Na osnovu njemačkih povijesnih dokumenata iz doba rata hrvatski povjesničar **dr. Bogdan Krizman** u svojoj studiji: **"Iz tajne prepiske S. Kasche - J. V. Ribbentrop 1941 - 1945."** (vidi: VUS, br, 1298, Zagreb, 26. ožujka 1977., VUS, br. 1299, od 2. travnja 1977., VUS, br. 1300, od 9. travnja 1977., VUS, br. 1301, od 16. travnja 1977., VUS, br. 1302, od 23. travnja 1977. i dr.) dokazao je da dr. Ante Pavelić nije priznavao, a niti imao nikakve prijašnje obveze prema Talijanima i da je u tijeku pregovora koji su prethodili Rimskim ugovorima velikom upornošću i diplomatskom vještinom suzbio talijanske imperijalističke zahtjeve, koji su bili mnogo širi i pogubniji od onih koji su utanačeni Rimskim ugovorima. Opće je poznato ratno neprijateljstvo hrvatskih ustaša prema Talijanima, koji su pomagali četnike i u svakoj prilici nastojali da okrnje hrvatski suverenitet, a evo kako Mladen Oljača (n. dj., str. 360) kroz dnevnik ustaškog pukovnika Franjčevića, koji je optužen da **"gunđa protivu Nijemaca i ne priznaje njihova starješinstva",**

opisuje stav hrvatskih ustaša prema Nijemcima:

> Ja sam to zapravo i govorio, ali sam imao i razloge: jer ako smo stvorili svoju državu, imamo pravo u njoj i gospodariti. Mi smo ovdje gospodari, a ne drugi. Mi smo krvarili. Mi smo gladovali, tamnovali, umirali. Mi smo se tukli sa žandarima i čamili po zatvorima. Mi smo djeca ove zemlje, pa je pravo neka budemo i njeni gospodari. To je moja pozicija, i ja sam je rekao Poglavniku.

Nakon što je izabran za predsjednika Vijeća za oslobođenje Hrvatske **Vladimir Nazor** je uputio "Poruku Hrvatima" **(Vjesnik,** br. 3, od 20. veljače 1944.) u kojoj tvrdi:

> Tim činom su rodoljubi na mene svratili pažnju ne samo Hrvata od Čakovca u Međimurju i od Čičarije u Istri do Boke Kotorske, pa od Lošinja na Jadranu do Zemuna na Dunavu, no također i ljudi naše krvi i jezika onkraj dalekih planina i širokih okeana, te osjećam potrebu da na časni poziv odgovorim ne samo članovima Vijeća, nego i svima koji su u toj odluci našli izražaj vlastitoj želji.
>
> ***
>
> Negdje već rekoh, da je ovo prvi put što se, nakon Petra Svačića, u dugim vjekovnim patnjama, Hrvati sami bore za svoju čast, za rodnu grudu, za svoja prava kao ljudi. Energija i izmučene kosti hrvatskih vojnika u prisilnoj službi raznih tuđinaca rasuše se - jalovo po njih - i po dalekim zemljama. Feudalci Zrinjski i Frankopani, generali Jelačići i Borojevići - iako neki od njih dočekaše ne samo neharnost nego i krvničku sjekiru sa strane njihova gospodara - nisu predstavnici čistog hrvatskog otpora i neprigušljive čežnje stare hrvatske duše za davnom slobodom; čak i senjski Uskoci bijahu u vezi, pa i u službi habsburških nadvojvoda.

Hrvatski pjesnik Vladimir Nazor je bio tek jedan od brojnih Hrvata, koji je mislio da se unutar partizanskog pokreta bori za svoju hrvatsku "čast, za rodnu grudu", za

svoju hrvatsku domovinu i državu ujedinjenu "od Čakovca u Međumurju i Čičarije u Istri do Boke Kotorske, pa od Lošinja na Jadranu do Zemuna na Dunavu". U tom naivnom uvjerenju mnogi su od njih izgubili ne samo živote, nego i svoju čast, ali ne i san i težnju za suverenom državom Hrvatskom.

Pišući "o općim uvjetima i značajkama razvitka revolucionarno-demokratskog pokreta u Hrvatskoj" hrvatski povjesničar i partizanski general dr. Franjo Tuđman (F. Tuđman, n. dj. str. 285-286) utvrđuje slijedeće činjenice:

> Grupa revolucionara-komunista koja je stradala poslije neuspjela oslobođenja iz Kerestinca, srpnja 1941., a u kojoj su bili August Cesarec, Divko Budak, Ivan Krndelj, Pavao Markovac, Muhamed Kulenović, Juraj Bermanec, Dušan Grković, Josip Rendić, Stjepan Šeremet i drugi istaknuti hrvatski marksisti-revolucionari, ostavila je ovaj potresni dokument o svojoj viziji i o ciljevima započete borbe, napisavši na podrumskom zidu ustaškog zatvora u Račkoga ulici br. 9: "U OVIM PROSTORIJAMA PROŽIVJEL1 SU POSLJEDNJE SVOJE ČASOVE INTERNIRANI BORCI IZ KERESTINCA, NJIH 44, OSUDU O STRIJELJANJU PRIMILI SU SVI (!) UZDIGNUTE GLAVE, JER SU ZNALI DA UMIRU ZA PRAVEDNU STVAR, ZA STVAR RADNOG NARODA. ŽIVJELA SOVJETSKA HRVATSKA!"
>
> Ta ideja borbe za ostvarenje i revolucionarnih i nacionalnih ciljeva, s kojom su umirali hrvatski revolucionari, preteče i predvodnici narodnooslobodilačke borbe, prožimala je i većinu pripadnika partizanskog pokreta u Hrvatskoj s takvim intenzitetom da je čak i sam sporazum Tito-Šubašić izazvao u širokim slojevima hrvatskog naroda bojazan da se u njemu krije neka opasnost povratka na staru Jugoslaviju u bilo kom obliku.

Ta bojazan o kojoj govori Tuđman, tj. strah da bi poslije sloma sila Osovine (Njemačke, Italije, Japana), sloma koji je za partizane bio očit i neizbježan, moglo doći do obnove velikosrpske Jugoslavije i ponovne oku-

pacije Hrvatske, očitovalo se skoro u svakom broju ratnog, partizanskog **Vjesnika**. Tako **Vjesnik**, br. 1 od siječnja 1943. piše:

> Kakvu "obnovljenu prošlost" izdajnička Mačekova družba i londonski izbjeglice pripremaju hrvatskom narodu i ostalim narodima Jugoslavije?
>
> Pokolji koje četničke bande svakodnevno vrše nad hrvatskim pučanstvom pod lažnom lozinkom "osvete srpstva" a na nukanje okupatora i uz blagoslov londonske klike i Mačekove družine, daju nam naslutiti kako bi ta obnovljena prošlost u stvarnosti izgledala. Graditelji su tog pakla četničke bande i okupatorske horde, četnici bili bi i jedini sudije. Četnički krvoločni pripjev uz koji vrše svoja zvjerska zlodjela nad hrvatskim narodom - "oj Hrvati, al ćemo vas klati - kad se Pero iz Londona vrati" - ta misao vodilja i jedini pokretač tih krvožednih bandi i njihovih gospodara otkriva nam istinu, da bi četnici naprosto preuzeli prošlogodišnju ustašku ulogu uz jedinu razliku, što bi sada hrvatski narod bio glavna žrtva. Ali svu dubinu opasnosti u koju Mačekova izdajnička družina i londonski izbjeglice hoće da survaju hrvatski narod u znaku "obnove starog stanja" otkriva nam u najpunijem svijetlu tek tajni plan elitne četničke jedinice, Dinarske divizije, koji je iz Kninske Krajine pod Pov. br. 0. - 22, do 25. III 1942. g. poslat vojvodi Birčaninu, a preko njega Draži Mihailoviću odnosno londonskoj "vladi" pa dakle i Krnjeviću na odobrenje. Taj plan "obnove starog stanja" glasi doslovce: "Zadatak divizije: što jača organizacija srpske vlasti u danom momentu, radi obračuna s Hrvatima i na koncu radi čišćenja Hrvata i muslimana iz Like, Sev. Dalmacije, Bosne i Hercegovine i stvaranja jedne homogene i čisto pravoslavne srpske države".
>
> Ovaj plan, ustvari plan izbjegličke "vlade" i plan svih vođa HSS-a, koji stoje na liniji Mačeka, na liniji bezuvjetne kapitulacije pred velikosrpstvom, dostojan je ovih saveznika i učesnika fašističkih graditelja "Novog poretka". Ova i ovakva obnovljena prošlost za hrvatski bi narod značila potpuno istrebljenje i doživotno krvarenje pod četničkim nožem, koji danas već bruse i londonski izbjeglice i sam Maček sa svojom okolinom.
>
> Izdajica Maček danas, ne samo da izdajnički, kao do danas, sabotira narodnu borbu za slobodu, ne samo da potajice zabija

> nož u leđa narodu, koji je desetak godina obmanjivao, već se danas najaktivnije i u izravnoj vezi sa okupatorima prihvatio rada na gušenju oslobodilačke borbe hrvatskog naroda. Maček i njegova družina, ukoliko već davno dijelom nije prišla ustašama ili ne sjedi s Dražom u izdajničkoj vladi, danas intenzivno radi na prikupljanju i oživljenju ostataka bijedne "Mačekove garde", priređuje "povjerljive i tajne" sastanke tobože iza leđa okupatora i, kao najnovije, vodi pregovore sa četničkim bandama Draže Mihailovića, čime dokazuje u punoj mjeri svoju istovetnost sa velikosrpstvom.
>
> (...) Što izdajnika Mačeka i njegovu družinu tako snažno i baš danas vuče u ponor izdaje, što ih je ponukalo da četničku velikosrpsku družinu učine svojim idealom?
>
> Nema sumnje, ono što široke slojeve hrvatskog naroda ispunja najvećom radošću, velikim nadama i što im daje snage za borbu - skoro potpuno i istinsko narodno oslobođenje, to sve potajne i javne narodne neprijatelje izvlači na svjetlo dana, tjera u sve dublju izdaju.

Na kraju članka se izražava nada da su **"propali i nestali bez traga"** svi planovi o ponovnom uspostavljanju velikosrpske Jugoslavije, jer:

> To jamči u prvom redu sam hrvatski narod, koji svijesno, jedinstveno i neustrašivo ustaje u borbu za svoje oslobođenje rušeći sve zapreke, gazeći sve izdajnike, imajući pred očima jednu bolju, sretniju i slobodniju Hrvatsku.

Urednici Vjesnika nisu znali da je dr. Juraj Krnjević više od njih strahovao da ne dođe do ponovnog uspostavljanja velikosrpske Jugoslavije i da je činio sve što je bilo u njegovoj moći da suzbije četničke zločine nad hrvatskim narodom.

Na kongresu pravnika održanom u Glini u prvoj polovici kolovoza 1944. **dr. Ante Kalođera** postavio je slijedeće pitanje:

> Odlukom AVNOJ-a zabranjen je dolazak kralju u našu zemlju i odlučeno je da će se poslije rata riješiti pitanje kralja i monarhije, da budu izbori. To je uneseno u sporazum Tio-Šubašić. Molim da se objasni da li bi bilo pravnih ili drugih zapreka, ako bi u našoj federativnoj državi bilo država koje bi primile monarhiju, a drugih koje bi htjele republiku.
> (Spomenica Prvog kongresa pravnika antifašista Hrvatske, Zagreb 1974., str. 45).

Dr. Ivo Krbek je odgovorio da "**tome nema pravnih zapreka, ali da je praktično to teško izvedivo i održivo",** jer **"za federaciju treba da budu osnovna načela jednaka u svim državama",** nakon čega je **dr. Svetozar Rittig** postavio pitanje: **"Šta je sa konfederacijom? "** Dr. Krbek, koji je tek par dana prije toga pristupio partizanima, nije mu mogao dati nikakav određeni odgovor, da je konfederacija **"takva tvorevina, gdje je svaka država samostalna, samo imaju zajedničko ministarstvo vanjskih poslova i vojske",** te da **"iz konfederacije svaka država može istupiti kad ona to želi",** pa da **"pravna teorija ide za životom",** te da stoga **"moramo računati s tim da bi se više približili tipu konfederacije"** (Spomenica, n. dj., str. 46).

Vjesnik od 29. prosinca 1947. preko čitave prve strane donosi članak pod naslovom: **"Na svečanoj sjednici povodom 80-godišnjice Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu maršal Tito izabran za počasnog člana Akademije".** Predsjednik Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti **dr. Andrija Štampar** u obrazloženju toga imenovanja je izrazio nadu i uvjerenje da će **"maršal Tito"** taj **"naš čovjek iz naroda, kome je kolijevka stajala nedaleko od Zelenjaka, naše idilične Dubrave na Sutli, gdje je pjesnik ispjevao našu narodnu himnu"** biti onaj koji će **"zamisao našeg hrvatskog političkog i kulturnog**

oslobođenja" dovesti **"do pune pobjede, okrunivši je svim atributima pune narodne nezavisnosti i državnosti".**

Nažalost, riječi tadašnjeg predsjednika JAZU dr. Andrije Štampara u kojima je on **"objašnjavao narodnu volju"** nisu našle odjeka u poludjelom Titovom srcu, on nije bio **"između naših političkih ličnosti prvi, koji je hrvatsku državnu nezavisnost i suverenitet proširio na sve krajeve u kojima naš narod živi",** kao što mu je to u svom pozdravnom govoru rekao dr. Štampar sugerirajući mu na taj način da zaista bude prvi koji će to učiniti, prvi koji će zaista ostvariti **"misao hrvatskog suvereniteta"** i pretvoriti ga u **"djelo i svršeni čin od međunarodnog značenja".**

To je pokušao Andrija Hebrang, za vrijeme posljednjih dana istrage, nekoliko dana prije nego što će, u tamnoj, beznadnoj, suludoj beogradskoj noći, biti zadavljen golim rukama na tvrdom zatvorskom ležaju, na upit Mile Milatovića: "**A otkad datiraju vaše zablude o Sremu?** ", on je odgovorio: "**Nije to zabluda. On je bio hrvatski i treba da bude...**" (M. Milatović, n. dj., str. 232).

Oni koji ne mogu naći dovoljno snažno umirujuće opravdanje za svoje vlastite pogreške, za svoju vlastitu sukrivnju zbog sadašnjeg položaja Hrvatske i oni koji ne žele ništa žrtvovati, ništa riskirati, da bi se taj položaj izmijenio i da bi se **"misao hrvatskog suvereniteta"** pretvorila u **"djelo i svršen čin od međunarodnog značaja"** skloni su izjave hrvatskih komunista, ali i hrvatskih ustaša, razmatrati tek kao demagoške, prijetvorne riječi s kojima su htjeli izazivati treptaje u narodu,

njegove sklonosti i nesebičnu, ustrajnu privrženost. Oni zato, prikriveno ili otvoreno, stalno podsjećaju na stare krivnje, krv i smrt, pa sve zlo pripisuju jednoj strani i jednoj vlasti, onoj ratnoj ili ovoj poslijeratnoj, i neće da znadu da je svaka vlast samodopadna, pa zbog toga i bezumna i da svaki pojedinac u svakom trenutku mora učiniti sve što je u njegovoj moći da tu bezumnost obuzda i da je nastoji očovječiti. Mnogi hrvatski intelektualci, koji su trebali biti savjest svoga naroda, bezumlje i nerazborite postupke vlasti, ne samo da nisu suzbijali, već su ih i poticali, pjesme im pjevali. Zbog toga su mnogi hrvatski komunisti umrli pod plutonima ustaških pušaka, zbog toga su Bleiburg i sadašnji teror velikosrpske Jugoslavije nad hrvatskim narodom bili gotovo neizbježni. Podjednaka je krivnja na onim hrvatskim klerikalcima koji su u izvorni nefašistički pokret hrvatskih ustaša unijeli fašistička obilježja, kao i na onim hrvatskim marksistima, koji su misao hrvatskog suvereniteta podredili ideji klasne borbe i svjetske revolucije. Danas kad u hrvatskom kulturnom i političkom životu dogmatski marksisti i klerofašisti nemaju nikakva ugleda sa zaprepaštenjem čitamo navod Fikrete Jelić-Butić:

> Inteligenciji se pridavala posebna uloga u utjecaju na ustašku orijentaciju omladine. Naročito je mjesto u toj djelatnosti dano uzdizanju kulta Pavelića. "Naša nova inteligencija - pisao je Vinko Nikolić - mora buduće hrvatske naraštaje odgajati po ustaškim načelima i u prvom redu mora uzgojiti među čitavom hrvatskom omladinom još u najranijoj dobi neograničenu i požrtvovnu odanost prema vođi".
>
> (F. Jelić-Butić, n. dj., str. 205)
>
> Za shvaćanje zadaće, koju su ustaše postavljali pred književnost u NDH, karakteristični su bili tekstovi Vinka Nikolića. Njegova je osnovna teza bila da je glavni zadatak hrvatske književnosti u NDH "umjetničko oblikovanje veličanstvene hrvatske sadašnjice". Na hrvatske književnike apelirao je da budu stvaraoci "nove književnosti", koja treba pomoći

ustaškom pokretu u "stvaranju novoga čovjeka", a glavne karakteristike tog čovjeka treba da budu; "nacionalistička duša", "ustaško srce", "poglavnikova misao", "ustaška vjera". Zbog svega toga, prema Nikolićevim riječima, književno stvaralaštvo u NDH treba što prije dati dokaze "da se stvara nova, nacionalistička, ustaška književnost". (F. Jelić-Butić, n. dj., str. 206)

S istom mučninom čitamo govor **Slavka Komara** objavljen u **Vjesniku**, od 12. svibnja 1945. u kojemu se kaže:

Drugovi i drugarice!

Rat je završen, ali mi Zagrepčani ne kažemo da je za nas gotov posao. To ne kaže nijedan naš narod, to ne ćemo ni mi kazati. Još se po našoj zemlji skiću, lutaju grupe bandita, koje mi trebamo uništiti. Još se u našoj sredini, ovdje u Zagrebu, nalaze oni, koji se možda prebojadisaše, koji su stavili petokraku zvijezdu, koji se busaju u prsa, da su bili naši. Još se u Zagrebu skrivaju banditi u civilnim odijelima, koji trebaju da dođu pred narodni sud. Pozivam sav narod, sve građane i građanke Zagreba, da uklone to smeće iz naših redova.

I drugi njegov govor s omladinskog mitinga u Zagrebu 12. svibnja 1945., objavljen u **Vjesniku** od 13. svibnja 1945.:

Možemo li imati milosti prema ljudima koji su čitavo vrijeme aktivno pomagali ustaški pokret i bili najveći vikači i najveći dostavljači i najveći špijuni? (Ne možemo!) Takvima kažemo: "Smrt njima!" (Tako je!).

Pod najtežim uslovima okupacije naši omladinci su ubijali Nijemce, ustaše, talijanske okupatore i razno drugo smeće u našim okupiranim gradovima, a zar mi možemo dopustiti da se ustaški banditi šeću po slobodnom našem gradu Zagrebu, zar nije sramota za omladinu, da ih ne ščepa za vrat i dovede pred Narodni sud? Mi se nadamo da ni zagrebačka omladina neće imati smilovanja, prema takvim zlikovcima, jer je kažnjavanje ratnih zločinaca zaključeno ugovorom među Ujedinjenim narodima, Sovjetskim Savezom, Velikom Britanijom i Amerikom.

Nijedan pravi, istinski humanizam nije bezopasan, naročito ne u ratno i poratno doba, ali zato je on još veća obveza, nezaobilazna odgovornost da se u humanizmu ustraje, posebno književnika, koji su u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj imali poseban položaj. Fikreta Jelić—Butić priznaje da je ustaškom vodstvu **"bilo osobito stalo da privuče najutjecajnije hrvatske intelektualce: književnike, umjetnike, znanstvenike i druge predstavnike hrvatske kulture",** te dalje navodi:

> Posebna je pažnja pridavana književnicima. Priprema se posebna atmosfera, kojoj glavno obilježje daje široka izdavačka djelatnost i iskazivanje posebne pažnje knjizi. Tu činjenicu ustaška propaganda osobito koristi kao značajan argument o nastanku pravog kulturnog preporoda u hrvatskom narodu, u odnosu na razdoblje Jugoslavije, tj. pod velikosrpskom hegemonijom. "Ima mnogo uporišta za ovakve tvrdnje - ističe književni historičar i kritičar Antun Barac u svom osvrtu i sjećanju na te dane. Bujnost na knjižarskom tržištu iznenađuje. U Zagrebu se godišnje izdaje mnogo knjiga, i s opremom, u kakvoj se one nisu prije pojavljivale. Mogu se opravdavati i riječi o slobodi: sad se pružila mogućnost, da obilno pišu i štampaju svoje stvari ljudi, koji se nekad u književnosti nisu smjeli ni pomoliti". Književnike se nastojalo privlačiti pokazivanjem izuzetne naklonosti prema njima, prihvaćanjem rukopisa za štampanje i honoriranjem. "Ustaške vlasti - konstatira dalje Barac - pokazuju prema knjizi i književnicima neobičnu naklonost. Uvele su mnogobrojne državne nagrade, koje se svake godine, na Antunovo, dijele uz prigodnu svečanost. Nagrade su prilično visoke - što je važno, kad se uzme u obzir, nagrađeni pisci dobivaju usto i uobičajan honorar po štampanim arcima. Čini se, da su neki od njih i udesili svoj rad tako, da bi svake godine mogli dobiti kakvu nagradu. Na taj način prihodi od književnoga rada znače znatan prilog u mjesečnom i godišnjem proračunu pojedinih intelektualaca". Ministarstvo narodne prosvjete raspisivalo je jedanput godišnje glavni natječaj "za najbolja književna, likovno-umjetnička i glazbena djela". Po osobito visokim honorarima za književne tekstove isticali su se listovi *Hrvatski narod, Nova Hrvatska,*

Spremnost i Neue Ordnung. Bili su to glavni mediji za privlačenje književnika. (F. Jclić-Butić, n. dj., str. 205, 206)

Oni kojima je u presudnim vremenima zatajila hrvatska svijest i ljudska savjest, tj. oni koji su hrvatskom ustaškom pokretu nastojali dati fašistička obilježja i oni koji su iz hrvatskih komunista nastojali istisnuti misao hrvatskog suvereniteta, nastoje potisnuti u zaborav stare postojane veze između hrvatskih ustaša i komunista, te prizivaju u sjećanje stare nesreće i zlokobne, prevladane opreke.

Ustvrđujući nepobitnu činjenicu da **"ne postoji ni jedna jedina vrijednost koju bi vjernost svojoj domovini onemogućila, kojoj bi se ljubav prema njoj opirala"** Vlado Gotovac kaže:

> Pozivanje jedne nesreće da neprestano opominje izaziva i održava tjeskobu grešne svijesti. Ali ako se pozivanje kontrolira, ako je ono samo sredstvo, ako netko odlučuje gdje i kad će se opomena javiti, onda je u pitanju represivno izazivanje bolesnog stanja moralne svijesti. Time se ne žele suzbiti određene negativne tendencije, već se nastoje destruirati izvori oslobodilačkog odnosa prema nesreći: s prenošenjem tog djelovanja na sve šire oblasti prošlosti; kao tradicije pada. U pitanju je metoda posrednog genocida, koja se služi epizodom kao sredstvom uništavanja cjeline. Umjesto učiteljica života, historija postaje njegov trovač: preko genocidne moralne interpretacije.
>
> (Kritika, br. 5, ožujak-travanj 1969., str. 185)

U prošlosti su moralno padali ne samo pojedini politički i revolucionarni pokreti, nego i čitavi narodi. Podsjećanje na takve padove nema pogubnu, genocidnu oznaku, ako je ono prožeto povjerenjem u budućnost, jer je takvo podsjećanje **"sredstvo kojim se čovjekova savjest želi održati budnom, jer je stalno na rubu sna"** (Vlado Gotovac, **Kritika**, br. 5, ožujak-travanj 1969., str. 185).

Godine 1971. su pale sve obmane i nevjerice, pokazalo se da je **"ujedinjenje svih hrvatskih zemalja i oživotvorenje hrvatske državnosti"** bila zajednička hrvatskim komunistima i ustašama i da su se i jedni i drugi pokazali **"tvrdi na pitanju hrvatske države"**. Te je godine **Nerkez Smailagić** formulirao vjekovnu težnju hrvatskog naroda za državom Hrvatskom, koja će imati sve oznake **"pune i nedvojbene afirmacije i osiguranja nedjeljivog hrvatskog suvereniteta, izraza originalne i instituirane konstituante vlasti hrvatskog naroda"**, s tim da **"za narode koji žive s njim u jednoj zajednici i jednoj te istoj domovini ovaj jedinstveni, nedjeljivi, neotuđivi i nezastarivi suverenitet hrvatskog naroda jest primarna i nepovrediva osnovica njihove zajedničke povijesti, političke i pravne konstitucije, koja, dakako, podrazumijeva korektno i neizbježno priznanje i jamčenje jednakosti svih u pravima i dužnostima"** (**Hrvatski tjednik**, br. 21, Zagreb, 21. IX. 1971.).

BRUNO ANTE BUŠIĆ, sin Josipa i Ane rođene Petrić, rođen je 6. listopada 1939. godine u Vinjanima kod Imotskog. Majku je izgubio rano, a otac koji je bio odvjetnik umire 1964. godine. Gimnaziju je pohađao u Imotskom i završio 1960. u Splitu. Već 1964. godine diplomirao je gospodarske znanosti na Zagrebačkom Sveučilištu, a slijedeće godine radi u Institutu za historiju radničkog pokreta Hrvatske u Zagrebu. Jedan je od najistaknutijih djelatnika Hrvatskog proljeća.

Bruno Bušić je pisao u brojnim listovima i časopisima: Polet, Hrvatski književni list, Vidik, Studentski list, Kritika, Dubrovnik, Hrvatski tjednik, Svačić, Književni zbornik Zajednice samostalnih pisaca TIN.

U emigraciji je od rujna 1975. godine, gdje piše u raznim listovima a 1978. godine sa svojim suradnicima pokreće vlastiti, Hrvatski list. Priredio je i napisao predgovor knjizi: Ivan Bušić - Roša, Hajdučki harambaša, Liber Verlag, Mainz 1977., stranica 160.

Bruno Bušić je ubijen iz zasjede po agentima beogradskog imperijalizma 16. listopada 1978. u ulici Belleville 57 na prolazu kroz Pariz.

Nakladnik: Hrvati iz Vancouvera, B.C., Kanada
Uredio: Rudolf Arapović

WASHINGTON, D. C. 1979